

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TATİL KAVRAMI VE 1935 TARİHLİ ULUSAL BAYRAM VE GENEL TATİLLER KANUNU

Önder DENİZ*

Özet

30'lu yıllarda Anadolu'nun değişik bölgelerine açılan devlet işletmelerinin yanı sıra iktisadi hayatı doğrudan etkileyen kanunlar, ülke çalışanlarının sosyal yaşantılarını doğrudan etkilemiştir. Devletin çalışanın yaşam standartlarını yükseltmeye amaçlayarak yaptığı kanunlar, çalışanların toplum içindeki etkisini artırmış, şehirlerdeki yaşamı değiştirmiştir. Bu doğrultuda tarım dışı çalışma hayatının geliştiği şehirlerde, tatil anlayışı 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile önemli değişikliğe uğramıştır. Hafta tatili, milli ve geleneksel bayram tatilleri anlayışı yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.

Kanunun eksik yanları olmasına karşılık, Osmanlı Devleti dönemindeki tatil anlayışı göz önünde tutulduğunda, Türk çalışma hayatı için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Önceleri işverenin inisiyatifine bırakılan tatil anlayışı, bu kanun yürürlüğe girdikten sonra tamamen ortadan kalkmıştır.

Günümüze kadar çalışma hayatını etkileyen birçok kanun değişikliğe uğrasa da 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun çok az değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisat Tarihi, Çalışma Hayatı Tarihi, İktisat Politikası, Türkiye'de Tatiller

Abstract

The Holiday Percept In Republic Period And The National And Traditional Holiday Law In 1935

Besides new state enterprices in Anotolia in 30s, the laws which are impertant for the economic life affect workers' social lives in the country. The laws legislated by the state to improve workers' life standarts have influence upon society and alter city life. Accordingly, the holiday percept change in cities where outer agriculture carrier improves bye the National And Traditional Holiday Law In 1935. Weekends, national and traditional holidays gradually emege.

* Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Boyabat İİBF Öğretim Üyesi.
(onderdeniz@sinop.edu.tr).

Despite the drawbacks of the law, there are positive result in Turkish working life considering the holiday percept in the Ottoman Empire. Previously, this percept gave up to the initiative of the employer; after the effectuating of this low, it is wholly removed.

Although most of the laws about working life have changed, the National And Traditional Holiday Law In 1935 has slightly changed until today.

Keywords: *Economy History, Working Life History, Economy Policy Holidays in Turkey.*

Giriş

İnsanların toprağı işleyip yerleşik hayata geçtikleri andan itibaren “değişim” toplumun her alanına işlemiştir. Tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş, endüstri toplumundan da bilgi toplumuna geçiş bu dönüşümün bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Bu dönüşümün her zaman için belirli bir yapısal değişimle meydana geldiği bilinmektedir. Çalışma hayatı da bu değişimlerden doğrudan etkilendiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Çalışma hayatı, insanoğlunun varlığını sürdürebilmesi için, yaptığı fiziksel etkinlikler ile başlamıştır. İlkel çağlarda çalışmak, hayatta kalmanın temel unsuru iken barınmak, beslenmek ve korunmak da ilkel çalışma hayatının temelini oluşturmuştur¹. Coğrafi Kesifler ve Rönesans’ın başlaması nüfusun artması ve dünya ekonomisinin gelişmesine neden olması, çalışma hayatını da değiştirmiştir. Bu değişim Sanayi Devrimi ile insan yaşamını en üst düzeyde etkilemeye başlamıştır. Çalışma hayatının insan yaşamında önem kazanması ile bir çok kavram oluşmaya başlamış olup; “boş zaman” ve “tatil” kavramları çalışma hayatının karmaşıklığı bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Çalışma zamanından arda kalan zaman genelde “boş zaman” olarak nitelendirilmiştir². Bu kavram sanayileşmiş veya sanayileşme sürecinde olan ülkelerin sosyal yapılarında giderek önem kazanmış ve şekillenmiştir. Zamanla çalışma hayatındaki aktif bireyler için “Boş Zaman” çoğunlukla “Tatil” kavramı ile aynı anlama gelmeye başlamıştır. Fiziksel dinlenme, eğlenme, aile ve arkadaşlarla geçirilen zamanlar hem “Boş Zaman” hem de “Tatil” kavramı içinde yer alması, birbiri yerine kullanılmasına neden olmuştur.

Tatil anlayışı gerçekte Sanayi devriminden önce var olan bir durum olmamıştır. Tatiller, çoğunlukla kırsal kesimde çalışan toplumların geleneklerine göre değişmiştir. Şehirlerde ise toplu çalışma anlayışı olmadığından, kendi hesabına çalışan bireylerin dinlenme ihtiyacı, tatil günlerini belirlemiştir. Dini ve kültürel nedenlerden dolayı insanlar bazı günler çalışmamıştır³. Örneğin Hıristiyan dininde pazar günü ibadet yapılır ve çalışılmazken aynı durum Yahudi dininde cumartesi olarak kabul görmüştür. Bu durum insanların iktisadi hayatlarına da yansımış, ticari ilişkiler kutsal günler dışında sürdürülmeye çalışılmıştır.

1 M. İlin, E. Segal, *İnsan Nasıl İnsan Oldu*, (Çev.: Ahmet Zekerya), Say yay., İstanbul, 1998, s.9.

2 Mahmut Tezcan, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.9, S.1, 1976, s.165.

3 Cahit Talas, *Türkiye'nin Açıklamaları Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi yay., Ankara, 1991, s.79.

Sanayi devrimi sonucunda oluşan şehirleşme ve değişen çalışma hayatı, insan ihtiyaçlarının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Emeğin, mal ve hizmet üretiminde kullanılması, insanların dinlenmeye olan ihtiyaçlarını arttırmıştır. Teknolojik gelişmeler ve fabrikaya dayalı üretim, çalışma koşullarını ağırlaştırırken, çalışma sürelerini de fazlalaştırmıştır. Emeğin üretimin ana unsuru olduğu bir dönemde işveren, çalışanları en zor şartlarda en uzun süre çalıştırmıştır. Günde 12-14 saat çalıştırılan bir insanın haftanın 7 günü aynı tempoda çalışması fizyolojik olarak çok zor biri durum oluşturmuştur⁴. 18. ve 19. yüzyılda uzun sürelerde çalışanların çoğu sanayileşmiş ülkelerdeki işçilerden oluşmaktaydı⁵.

Çalışma hayatının iktisadi ve sosyal hayattaki etkisinin artması ve işçi sınıfının olumsuz şartlarda çalışması sosyal politikalar alanındaki araştırmaları arttırmıştır. İngiltere ve Almanya gibi sanayileşmiş ülkelerde başlayan bu araştırmaların amacı; "sanayi çalışanlarını iş koşullarından kaynaklanan sorunlara karşı korumak" düşüncesinden oluşmuştur. Araştırmaların ortak noktası ise, çalışanların korunması hukuksal çerçevede olacağı fikriydi. Bu fikir, iş hukuku olarak adlandırılan, işçi ve işveren ilişkilerini hukuksal alanda düzenleyen yaptırımların oluşmasına neden olmuştu. 20. yüzyıla gelindiğinde ise, iş hukuku çalışma hayatının değişmez bir parçası haline almıştır.

Sanayileşme sürecinde özellikle Avrupa'daki işçi sınıfı çalışma ortamından kaynaklanan bir çok zorluklar yaşamıştır⁶. Bu zorluklar, işçilerin örgütlenmesinde temel neden olmuştur. Çalışanların bilinçlenip, örgütlü bir şekilde işveren ve devlete karşı sesini duyurduğu dönemlerde ise özellikle hafta tatilinin önemi daha iyi kavranmış, böylece çalışma hayatına yönelik sosyal politikalar kapsamı içinde, tatil kavramı yer almaya başlamıştır.

Tatil ve dinlenme günleri ileriki dönemlerde sanayisi gelişmiş ülkelerde, değişik şekillerde uygulanmaya başlamıştı. Sanayi toplumunda fizyolojik olarak yenilenme olarak nitelendirilen tatil kavramı, sosyal politikaların bir parçası haline almıştır. Ayrıca tatiller milli birliğin önemli olduğu günlerde, devlet tarafından değişik sürelerde uygulanmaya başlanmıştır. Tatil hakkı daha sonraki yıllarda ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tavsiye kararları içinde yer almıştır⁷. Çalışma hayatına yönelik ilk hukuksal düzenlemeler arasında tatil günleri gelmiştir. Günümüzde tatil hakkının tanınmasının birkaç temel nedeni vardır;

Çalışanların fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması

Ülkedeki milli ve dini birliğin oluşturulması

İktisadi yapının düzenlenmesi

Çalışanların iş dışında farklı uğraşlara yönlendirme

Çalışanların sosyal çevreye uyumu

4 Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri:1850-1920*, İmge yay., Ankara, 1997, s.s.202-203.

5 Cahit Talas, *İçtimai İktisat Dersleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955, s.s.10-11.

6 Nazif Kuyucu, *İktisadi Olaylar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1982, s.115.

7 *Hafta tatili, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 25 Ekim 1921 tarihli kararı ile 14 nolu sözleşmeye girmiştir. Türkiye'de bu sözleşmeyi 11 Şubat 1946 onaylanmıştır.*

Tatil günleri ve hafta tatili anlayışı sanayileşme sürecinin sonucunda oluşmasına karşılık, Türkiye’de bu süreç farklı bir seyir izlemiştir. Osmanlı Devleti döneminde hafta tatili konusunda bir düzenleme bulunmazken, düzenlemelerin tamamı Cumhuriyet döneminin ilk 20 yılına rastlamaktadır. İlk olarak dar kapsamlı da olsa 1924 tarihli Hafta Tatili Kanunu ile düzenleme yoluna gidilmiştir. İleriki yıllarda sanayinin gelişmesi ile bu düzenleme, ülkedeki iktisadi yapıya ve çalışma hayatına yetmemeye başlamıştır. Bunun üzerine 1935 tarihinde Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun mecliste yasalaşmıştır. Bu kanun ülkedeki çalışma hayatını tatiller konusunda etkileyen en geniş kapsamlı kanun olma niteliği taşımıştır.

Günümüzde iş hukuku mevzuatında yer alan, hafta tatili, resmi ve dini bayram tatilleri çalışanın hakları arasında yer almaktadır⁸.

1.1 Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanundan Önceki Dönem

Osmanlı Devleti’nde genelde çalışma hayatı, tarım ve küçük zanaat işletmelerinde sürmüştü. Nüfusun büyük bir bölümü kırsal bölgelerde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Özellikle Anadolu topraklarında köy yaşamı nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmaktaydı. 1897 yılı Osmanlı Devleti’nin iktisadi yapısına baktığımızda sanayi işletmeleri genelde değirmenlerden ve 1-5 kişinin çalıştığı işletmelerden oluşmaktaydı⁹. Tarım veya hayvancılık ürünleri sadece üreten kesimlerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmuştur. Büyük miktarlarda üretim ve ticaretin yapılması söz konusu olmamıştır.

Zanaat işletmeleri ise genelde usta çırak ilişkisi yapısında⁵ ve daha az kişinin çalıştığı küçük işletmelerden oluşmaktaydı. Bu işletmeler, Osmanlı Devleti’nin iktisadi yapısı içerisinde tarımdan sonra üretim gelen ikinci sektör olmuştur¹⁰. Sanayi işletmelerinden çok farklı olan bu işletmelerinde çalışma hayatında, işçi işveren ilişkisinden ziyade usta çırak ilişkisi daha ağır basmaktaydı.

8 Erdem Özdemir, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.54, S.3, 2005, s.s.118-119.

9 *Osmanlı Devleti’nin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, C.5, (Haz.: Tefik Güran), Devlet İstatistik Enstitüsü yay., Ankara, 1997, 201 numaralı tablo.

10 Zanaat işletmeleri Türk çalışma hayatında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye uzanan dönemde usta-çırak ilişkisinin en iyi örnekleri bu işletmelerde görülmekteydi. 30.12.1947 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Çalışma Raporlarına göre zanaat işletmeleri ülke çalışma hayatında önemli bir yere sahip olduğu raporda şu şekilde dile getirilmiştir; “10 kişiden aşağı iş yerlerinde eski usul kısmen devam etmektedir... Evvelce çırağın ve ustanın, efendisinin şahsına hürmeti, onlarda insanlık gururu uyandırır ve bu zevatta uşak yerine olan çırağına merhamet eder ve bu uşak benimdir diyerek onun üstünü başını (yani giyimini) yiyip içeceğini (yani yediğini) çocuksa okulunu, gençse gülüp eğlenmesi için milli oyunlara gitmesini, yaşlı ise çoluk çocuğunu kendisiyle beraber alıp tatil günleri kırlara götürmeyi, bu işinin ailesi, çoluk çocuğuna hediye ve behiye yollamayı bir vazife ve gelenek ve Türk vatandaşlığı borcu telakki ederek bu ve buna munasil içtimai yardımlar yapar, doğumlara, ölümlere hastalığa ve her türlü felaketine koşardı. Halende esnafta ve küçük sanat ve küçük sanat erbabında bu kısmen görülmekte ise de artık çıraklar işçi telaki edilmesi ve işçiye başlı başına (cem’i hak) hak tanınması sebebiyle bu sanat erbabında icabı bu tesanudi kaideden ayrılmış işçisini vatandaş ve Türk kardeş ruhiyatından harice bırakarak, daha doğrusu insanlığı bir yana bırakarak şahsi menfaati için çalıştırmağa azimkar olmaya koyulmuştur” BCA, Yer No: 728.495.5. Fon Kodu: 490.1.0.0 Dosya: 4.BÜRO Sayı : - Tarih: 30.12.1947., s.s.1-2.

Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısı genelde, topraktan alınan vergiler ve ticaret gelirlerine bağlıydı. Vergi gelirleri Ortaçağda ülkelerin iktisadi güçlerini belirleyici olmuştur. Osmanlı Devleti'nin vergiye dayalı iktisadi gücü dünyanın yeni bir çağa girmesi ile ortadan kalkmıştır. Bu dönemde Coğrafi Keşifler ve Rönesans Avrupa'nın sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmiş, Avrupa'nın hammadde gereksinimi, Coğrafi Keşifler sayesinde, doğudan değil, yeni keşfedilen yerlerden karşılanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin elinde olan iki ticaret yolu bu durum karşısında önemini kaybetmiş, devletin ticaret gelirleri de bu yüzden azalmıştır. Bunun yanı sıra Rönesans sayesinde bilimde ilerleyen Avrupa, gelişmiş üretim ve ulaşım teknikleri geliştirmiştir. Avrupa'da üretim, çok kişinin çalıştığı büyük işletmelerde makine kullanılarak hızlı, kaliteli ve ucuz yapılmaya başlanırken, tarıma dayalı geleneksel üretim yapan Osmanlı Devleti'ndeki üretim, bu yoğun ve güçlü sanayileşme karşısında rekabet edemeyecek duruma gelmiştir¹¹. 17. ve 18. yüzyılda ticari bakımından önemli toprakların kaybedilmesi de bu kötü durma eklenince, Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısı çöküş devresine girmiştir¹². Bunun yanında sanayileşen ve zenginleşen Avrupa devletleri Kapitülasyonlar sayesinde, Osmanlı Devleti'ni iktisadi alanda da zorlamaya başlamıştır.

Ticaret Antlaşması (Balta Limanı Antlaşması) ve Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir¹³. Sanayisi olmayan Osmanlı Devleti, başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin pazarı haline almıştır¹⁴. Ticaret Antlaşması ile İngiltere, Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısına etkisini artırmıştır¹⁵. Ayrıca bu anlaşmayla İngiltere, yoğun sanayi üretimi için gerekli hammadde ihtiyacını, Osmanlı Devleti'nden sağlamayı amaçlamıştır. Bu ticaret anlaşmalarının olumsuz etkisi Osmanlı Devleti'nde sanayinin oluşmaması ve ileride kurulacak olan "Düyunu Umumiye idaresi" olarak karsımıza çıkmıştır¹⁶. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti, İngiltere ve Avrupa devletlerinin sanayi ürünleri için iyi bir pazar olması ve Osmanlı Devleti'nin ticari ilişkilerinin tek taraflı olması, devletin iktisadi çöküşünün belirleyicilerinden biri olmuştur.

Avrupa sanayileşme sürecine girerken, Osmanlı Devleti'nde tarıma dayalı üretim koşulları devam etmiştir. 18. yüzyılın başlarında, batı ülkelerinde sanayileşme yolunda önemli ilerlemeler gerçekleşirken, biriken sermaye de dış pazara açılma gereksinimi yaratmıştır¹⁷. Sanayileşme sürecine giremeyen Osmanlı Devleti'nin,

11 Hüsnü Erkan, *Ekonomi Sosyolojisi*, y.y. İzmir, 1991. s.182.

12 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Orta Avrupa'dan aldığı önemli vergileri kaybetti, Ayrıntılı bilgi için bkz.: Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi yay., Ankara, 1973, s.39.

13 Daha fazla bilgi için bkz.: Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Ekonomik Tarihi*, Eren yay., C.2, İstanbul, 2004.

14 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi yay., Ankara, 1973, s.s.189-200.

15 İngiltere Dışişleri Bakanı Palmersstone Çarlık Rusya'sının tehditleri karşısında Osmanlı Devleti'nin Ticaret Antlaşması'nın imzalanması için çaba harcanmış ve bu konuda David Urquhart'la çalışmıştır. Palmersstone Osmanlı Devleti için meşruti bir rejim henüz erken olduğunu, öncelikle bazı alanlarda güçlendirilmesi gerektiğini savunuyor ve iktisadi gelişme için girişilmesi gereken reformlara başlamak için mali sistemin güçlenmesini savunmuştur. Bkz.: Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e iktisadi Düşüncenin Gelişmesi (1838-1918)", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim yay., İstanbul, 1985, s.6281.

16 Yusuf Kemal Tengirşek, *Tanzimat I "Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaset"*, Marif Matbaası yay., İstanbul, 1940, s.319.

17 Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi

iktisadi yapısı da buna bağlı olarak sanayi işletmelerinden uzak bir yapı içerisinde bulunmuştu. Fabrika türü işletmelerin bulunmaması, ülkedeki çalışma hayatının gelişmesini de olumsuz yönde etkilemiştir¹⁸. Osmanlı Devleti'nde çalışanların büyük bir bölümü kendi hesabına çalışan bireylerden oluşması, ülkede tatil kavramının doğmasını engellemiştir. Usta çırak ilişkisi içinde küçük işletmelerde süren bir yapıda tatiller tamamen işverenin inisiyatifine bırakılmıştı. Herhangi bir tatil günü belirlenmeyen işletmelerde sadece ölüm, evlenme ve dini günlerde çalışılmazdı.

Osmanlı Devleti'nin çalışma hayatına yönelik sosyal politikalarından uzak bir yapıda olması, ülkede tatil günleri konusunda düzenlemelerin yapılmasını engellemiştir. Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu olması, tatil günlerinin çalışma hayatında farklı uygulanmasına da neden olmuştur. Ticaretle uğraşan Müslüman, Hıristiyan ve Musevi tüccar ve esnaf kendi dini yapısına göre tatil günlerini belirlemiştir. İktisadi yapıda birçok sorunun yaşanmasına neden olan bu tatil anlayışı, 1930'lu yılların ortasına kadar devam etmiştir.

Türkiye'de çalışma hayatını doğrudan ve olumlu yönde etkileyen kanun olan Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde ilk defa tatil kavramına yer verilmiştir. Nizamnameye göre madenlerde çalışan Müslüman ve Hıristiyan amelenin kendi dini bayram günlerinde tatil yapması öngörmüştür¹⁹. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında özellikle ticaret anlaşmalarıyla İstanbul, Selanik ve İzmir illerinde sanayi işletmeleri görülmeye başlamış, bu işletmeler sayesinde ülkede çalışma hayatı biraz da olsa değişmiştir²⁰. Bağımlı çalışan sayısının artması ve işçi sınıfının oluşmaya başlaması, çalışma hayatındaki değişimin göstergesi olarak karşımıza çıkarmıştır. Çalışma hayatındaki bu değişim özellikle Osmanlı Devleti'nde hafta tatili ihtiyacını doğurmuştur. Ancak işçi sınıfının artmasına karşın, çalışma hayatına yönelik sosyal politikalar içerisinde yer alan tatil kavramı, Osmanlı Devleti'nde oluşmamıştır.

20. Yüzyılın başlarında işletmelerde, çalışanlar haftanın 7 günü, günün ise yaklaşık 12 ile 14 saati çalışırlardı. Kadın ve çocuk çalışanlar da yetişkin erkekler gibi uzun çalışma saatlerine uyum sağlamak zorundaydılar. Çalışma sürelerinin uzunluğunun yanında, madenlerde olduğu gibi zor çalışma ortamları da çalışanı fiziksel olarak yıpratmaktaydı²¹. 1908 grevleri Osmanlı Devleti'nde çalışanların kötü koşullarını ortaya çıkmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur²². Ülkedeki iş bırakma eylemleri ise genelde ücret düşüklüğüne bağlı olarak gerçekleşmiştir²³. 1908 grevleri sonucunda devlet, çalışanların sorunlarını görmezlikten geldiği gibi işçilerin sorunlarını da özgürce söylemelerini engelliyecek Tatil-i Eşgal Kanunu ve

Enstitüsü yay., Ankara, 1983, s.151

18 Feroz Ahmad, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950*, (Der. D. Quateert, E.J.Zürcher), (Çev.: Cahide Ekiz), İletişim yay., İstanbul, 1998, s.135.

19 Hamide Topçuoğlu, *Etibank ve Sosyal Politikası*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13 Sayı.1, 1956, s. 291.

20 Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim yay., İstanbul, 2007, s.47.

21 *Osmanlı Devleti'nde Maadin Nizamnamesi ve Dilaver Paşa Nizamnamesi gibi çalışanların haklarına yönelik düzenleme olmasına karşılık, bu düzenlemelerde hafta tatili bulunmamaktadır.*

22 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Hüseyin Avni Şamda, *Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri*, Evren yay., İstanbul, 1962, s.s.26-30.

23 Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İşçi Hareketleri ve Grevler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3., İstanbul, 1985, s.808.

Cemiyetler Kanunu uygulamaya koymuştur²⁴. Osmanlı Devleti'nin çalışana yönelik bu olumsuz yaklaşımı devletin son zamanlarına kadar devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki çalışma hayatının yapısı, Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır. Çalışma hayatına yönelik sosyal politika anlayışının gelişmemesi çalışanları olumsuz yönde etkilenmiştir. Buna rağmen yeni kurulacak devletin çalışma hayatındaki rolü, Osmanlı Devleti'nden çok farklı olacağı Milli Mücadele döneminde ve İzmir'de toplanan I. İzmir İktisat Kongresi'nde açıkça ortaya konulmuştur²⁵. Anadolu işgal altında olduğu dönemde bile işçi haklarına önem verilmiştir. 1921 yılında mecliste yasalaşan iki kanun bun anlayışın en güzel örneğidir; Mayıs 1337 (1921) tarihli ve 114 sayılı "Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun" ile 10 Eylül 1337 (1921) tarih ve 151 sayılı "Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" yeni kurulan ülkede çalışma hayatını etkileyen kanunlar bakımından başlangıcı temsil etmektedir.

Ülke çalışma hayatı için asıl dönüm noktası 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi ile olmuştur. Türkiye de ilk defa bu kongreyle çalışma hayatına yönelik olumlu sosyal politikalar dile getirilmiştir. İşçi sınıfı olarak kongreye katılan kesim, birçok sorununu devlet yetkililerine dile getirmişlerdir²⁶. Kongrede, işçilerin devletten istekleri arasında hafta tatili de bulunmaktaydı. Böylece çalışma hayatında tatil kavramı ülke yapısında yer almıştır. İşçi grubunun iktisadi esasları arasında yer alan ve "Haftada bir gün istirahat müddetinin verilmesi ve hafta tatilinin cuma günü kabulü." İfadesini içeren 13. madde; sanayi, çiftçi ve tüccar grupları arasında oy birliği ile kabul edilmiştir²⁷.

İzmir İktisat Kongresi'nde işçi isteklerinin çoğu uzun bir süre kağıt üstünde kalmasına karşılık, istekler arasında yer alan hafta tatili kanunu bir yıl sonra TBMM'de kanunlaşmıştır²⁸. 1924 Hafta Tatili Kanunu'na göre haftanın bir günü (Cuma) bütün çalışanların tatil yapması öngörülmüştür²⁹. Hafta tatili ile çalışanların çalışma ortamından en az şekilde etkilenmesi hedeflenmiştir³⁰. Kanun ayrıca Türkiye'de ilk defa hafta tatilini yasal çerçeveye oturtması bakımından önemlidir. Çalışma hayatına yönelik bu olumlu bir düzenlemenin ülke çapında da yaygın bir şekilde yürürlüğe konulması önem arz etmiştir.

Ordu milletvekili Sıtkı Bey'in önerisi üzerine hafta tatilinin cuma gününe alınması ileriki yıllarda iktisadi ve sosyal yapıda birçok sorunun oluşmasına neden olmuştur³¹. Ülke ticari yapısında gayrimüslim unsurların aktif rol oynaması ve

24 A.g.e., s.819.

25 *İzmir İktisat Kongresi açılış konuşmasında Gazi Mustafa Kemal Paşa, kurulacak yeni devletin Osmanlı Devleti'nden farklı bir iktisat politikası izleyeceğini açıkça dile getirmiştir.* A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. Yayınları, Ankara, 1981, s. 247.

26 A.g.e, s.s. 430-435.

27 A.g.e, s.432.

28 TBMM Kavanin Mecmuası, Devre:2, İcdima: 1, C.2, TBMM Matbaası, Ankara, 1942, s.s.182-184.

29 Kanun maddeleri günümüz Türkçesi ile bkz.: Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü yay. Ankara, 1983, s.s. 549-551

30 Ahmet Makal, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946*, İmge yay., Ankara, 1999, s.333.

31 Berç Türker(Afyon Karahisar Milletvekili), Ahmet İhsan Tokgöz (Ordu Milletvekili), Şükrü Kaya

sanayileşen iktisadi yapı, sorunların oluşmasında etkilidir. Müslümanların cuma günü, Yahudiler cumartesi, Hıristiyanlar ise pazar günü tatil yapması ülke birliğini olumsuz etkilemekteydi. Ayrıca sanayileşmiş ülkelerin çoğunda hafta tatilinin pazar günü uygulanması, iktisadi ilişkiler bakımından Türkiye'nin üç günlük iş kaybı anlamına gelmekteydi³². Kanun 1926 yılına çok az değişiklik uğrayarak 1935 yılına kadar uygulanmıştır³³.

1.2 Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ve Önemi

1929 Buhranı sanayisi gelişmiş ülkeleri etkilediği gibi Türkiye'nin iktisadi yapısını da derinden etkilemiştir. Şehirlerde ekmeğe gibi temel gıda maddelerinin bulunamaması, işsizlik, maaş ödemelerindeki sıkıntılar buhranın etkileri arasındaydı. Buhranda iktisadi yapının bozulması, devleti yönetenlerin iktisadi anlayışında büyük değişikliklere yol açmıştır.

Buhran Amerika Birleşik Devletleri gibi sanayileşmiş ülkelere himayeci ve müdahaleci iktisadi önlemler alamaya itmişti³⁴. Sanayileşmiş ülkeler, ekonomilerini bir an önce buhrandan çıkarmanın yolunu devletçi müdahalelerde aramaktaydı. "New Deal" gibi iktisadi politikalar sanayileşmiş ülkelere cazip gelmeye başlamıştı.

Osmanlı Devleti'nden miras alınan iktisadi yapı üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti de buhrandan sanayileşmiş ülkeler kadar etkilenmekteydi. Türkiye'nin sanayisi gelişmemiş olmasına rağmen, dış ticareti tamamen sanayileşmiş ülkelere bağlı olduğundan, buhran ülke halkını derinden etkilemekteydi. Ülkeyi yöneten kadro ülkenin hem buhrandan çıkmasının hem de sanayileşmesinin tek yolunun planlı devletçilik uygulamalarından geçtiği fikrini, 1930'lu yılların başında oluşturulmaya başlamıştır. Bu doğrultuda devletçilik fikri Atatürk'ün İzmir seyahatinde açıkça dile getirilmiştir³⁵.

Devletçi iktisadi düşünce doğrultusunda Anadolu'nun değişik bölgelerinde kurulan devlet işletmeleri sayesinde ülke sanayisi gelişmeye başlamıştır. Devlet işletmeleri sadece ülkeyi sanayileşme sürecine getirmekle kalmayıp aynı zamanda gerçek anlamda bir işçi sınıfının oluşmasını da sağlamıştır. 30'lu yıllarda devletçilik uygulamaları iktisadi yapı ve çalışma hayatının gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ülkede sanayinin gelişmesi ve işçi sayısının artması çalışma hayatına yönelik sosyal politikaların, daha geniş çerçevede ele alınması gerekliliğini doğurmuştur.

Bu doğrultuda çalışma hayatına yönelik önemli kanunların başında 1935 Tarihli Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Kanunu gelmektedir. Düzenleme, iş kanunundan önce, tatil günlerini çalışanların lehine düzenlemesi açısından

(İçişleri Bakanı ve Muğla Milletvekili), Hakkı Urgan (Van Milletvekili); *TBMM Zabıt Cerideleri*, C.3, Devre:5, İçtima F., TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s.s.302,303.

32 A.g.e., s.302.

33 Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri(1936 Öncesi)*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü yay. Ankara, 1983, s.s.275,276.

34 Muvaffak Akbay, *İktisat İlminde Kanunlar ve Müdahalecilik*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.1 S. 3, 1944, s.380.

35 Atatürk, dönemin başında İzmir C.H.F. vilayet kongresinde yaptığı bir konuşmada iktisadi yapıyı "halkçı ve devletçi" olarak nitelmiştir. Cumhuriyet 29.01.1931.

önemlidir. Kanun, hem iktisadi yapıya hem de çalışma hayatına olumlu bir etki yapmıştır. Kanunun bir başka olumlu etkisi de milli birliğin oluşmasına yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Kanunun yürürlüğe girmesindeki en önemli etkenler;

Devletçilik uygulamalarının geliştiği dönemlerde devletin dünya devletleri ile ticari ilişkileri son derece yoğunlaşmıştır. Yurt dışında pazar günü uygulanan hafta tatili 1935 yılına kadar Türkiye’de cuma günü uygulanmıştır. pazar ile cuma arasındaki uyumsuzluk yurt dışı ile yapılan ticari yazışmaların bazı zamanlarda bir haftaya yakın gecikmesine yol açmıştır. Bu sorun karşısında devlet hafta tatilini cumadan pazara almıştır.

Çalışma hayatının gelişmesi, çalışanların yılın daha fazla gününde tatil yapması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca ulusal yapının pekiştirilmesi amacıyla, tatiller ülkenin önemli günleri olarak belirlenmiştir.

Çalışanın ağır çalışma koşullarından en az etkilenmesi için hafta tatili 35 saate çıkarılmıştır.

Çalışanın, sosyal hayatta diğer insanlarla daha fazla etkileşiminin sağlanarak, toplumun saygın bir üyesi olduğunu göstermek hedeflenmiştir.

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun Tasarısı TBMM’de oylanırken, milletvekillerinin görüşleri ülkedeki iktisadi ve sosyal yapının değiştiğine güzel bir örnektir. Muş milletvekili Hakkı Kılıç mecliste yaptığı konuşmayla hafta tatilinin dini bir niteliğinin olmadığını, değişen iktisadi yapıda hafta tatilinin Pazar gününe alınmasının önemini vurgulamıştır³⁶;

“...Dinlerce üç gün tatil günü sayılmıştır, cuma, cumartesi, pazar. Bunlar istirahat günleridir. Bu istirahat günü ilk defa olmak üzere Tevrat’ta konulmuştur. Orda denilmiş ki altı gün çalış yedinci gün istirahat et. Yahudi cumartesiye gelen yedinci günü istirahat etmiş. Hıristiyanlık Yahudilerin aksi olsun diye bu günü pazara getirmiş. Müslümanlarda cumaya çevirmiş. Arkadaşlar, günlerin adları gökten inmiş ve bir kısmı mukaddes sayılmış değildir. Herkesin adını veren insan günlerin adını da kendi vermiştir. Layihada teklif edildiği gibi bunun esası doğrudan doğruya ekonomiktir. Hakikaten biz, Cumhuriyet’in ilanı ile tamamen garp medeniyetine doğru yürümekle olduğumuz bir sırada artık Şarka bağlı kalmayız. Bilakis köhne kanunların hiçbir hükümleri bizim üzerimizde mühesir olamaz. Onun için maddede, Hükümetinde izahat vermiş olduğu veçhile, doğrudan doğruya açık bir şekilde ifade edildiği için artık bunun üzerinde durulmağa deymez. Binaenaleyh kanun olduğu gibi kabulünün çok doğru olduğuna kaniim.”

Muş milletvekili Hakkı Kılıç mecliste yaptığı konuşmasının bir benzeri de Afyon milletvekili Berç Türker’den gelmiştir³⁷:

“Hafta tatili meselesi ta eski zamanlardan kalma bir meseledir. Eski kitaplarda diyor ki Allah bu dünyayı inşa etmek için altı gün çalışmış ve yedinci günü istirahat etmiş. Bence bu mesele dini değil sıhhi bir meseledir. Maalesef o vakitler din işlerini kendi menfaati şahsiyetlerine göre kurmak için çalışan ruhaniler zümresi beşeriyeti birbirinden ayırmak

36 TBMM Zabıt Cerideleri, C.3, Devre:5, İçtima F., TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s.302.

37 A.g.e., s.s.302,303.

kimi cumayı, kimi cumartesini kime de pazarı mukaddes bir gün diyerek milletler nehrinde teşebbüslerde bulunmuşlar ve muvaffak olmuşlar. Sonra aklıselim ashabi ve iş adamları dünyanın hemen hemen her tarafında müttefikan pazarı istirahat ve tatil günü olarak tesbit ve kabul etmişlerdir.

Rasih Kaplan (Antalya Milletvekili): Salıyı neden alamamışlar da pazarı kabul etmişler

Biz Cumhuriyetin teessüsünden beri Avrupalı büyük Devleler sırasına girdik. İktisadi ve ticari ve mali işlerimize bir hız verdik. Binaenaleyh biz de ekseriyetin kabul ettiği tatil gününü kabul etmeye mecburuz. Şimdi vaziyette işler mucibi teehhür oluyor, karışıyor. Bunun için haftanın her günü Allahın günüdür, hiçbir fark yoktur. Yalnız hangi gün işimize geliyorsa ve hangi günü dünya ekseriyeti kabul etmişse o günü kabul edelim ve daima olduğu gibi Türkün yüksek seviyesini ve terakki arzusunu dünyaya bildirelim."

Hafta tatilinin cuma gününden pazar gününe alınması iktisadi bakımdan ülkenin Avrupa'yla bütünleşmesinde önemli bir noktayı dile getirmektedir. Hafta tatili gününün cuma günü olmasının dini bakımdan da önemi olmadığı, konuşmalarda açıkça dile getirilmiştir. Bununla birlikte hafta tatilinde olmasa da kurban ve şeker bayramında dini birliğin önemi kanun maddelerinde vurgulanmıştır³⁸. Kanunun mecliste oylanan ve kabul edilen maddeleri günümüz tatil anlayışının temelini oluşturmaktadır³⁹;

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun maddeleri ileriki yıllarda ülkedeki çalışma hayatını ve sosyal yaşamı önemli düzeyde etkimiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı, Ulusal Egemenlik Bayramı gibi milli bayramlar ile Şeker ve Kurban Bayramı gibi dini bayramlar tatil günü olarak belirlenmiştir. Kanunda çalışma hayatı için asıl önemli nokta hafta tatilidir. Hafta tatili kanunu, Türkiye'de en az 35 saat olmak üzere çalışma hayatında uygulanmaya başlanmıştır. Cumartesi saat 13'den itibaren başlayan tatil günü, çalışanlar üzerinde çok olumlu etkiler bırakmıştır. 35 saatlik hafta tatili anlayışının bu dönemde çoğu sanayileşmiş ülkede uygulanmıyor olması, kanunun önemini artırmıştır⁴⁰. Düzenleme bir yıl sonra yasalacak olan 3008 sayılı İş Kanunu'nun 44. Maddesinde de aynen yer alacaktır⁴¹. Türkiye'nin her köşesinde açılmış devlet işletmelerinde çalışanların tatili bu kanuna göre düzenlenmekteydi. İşçiler 8 saatlik mesaiyi yapar cumartesi 1 kadar çalışır Pazar günleri çalışmazdı⁴².

Hafta tatili, süresi bakımından olumlu olmasına karşılık, tatil günlerinin ücretli olup olmadığına dair yargı içermemesi, çalışma hayatında olumsuz bir durum ortaya çıkarmıştır⁴³. Bu yüzden 26 Haziran 1936 gün ve 2/2914 sayılı yasa ile kanundaki eksiklik küçük bir düzenlemeyle giderilmeye çalışılmıştır. Düzenlemeye göre;

38 A.g.e., s.303.

39 A.g.e., s.303-304.

40 Cahit Talas, *İçtimai İktisat Dersleri*, s.136.

41 Ayrıntılı bilgi için bkz.: T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, Ankara, 1936, c.12.

42 Ahmet Ablas ile 25 Temmuz 2009 yılında yapılan röportaj.

43 Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri(1936 Öncesi)*, s.277.

“Devlet müesseselerinde çalışan daimi ve meslek edinmiş işçiler dahi cumartesi saat 13 den itibaren tatil ederler. Cumartesi yeomyesi tam verilir. Ve bu günü telafi için üç saat haftanın diğer günlerine müessese tarafından tevzi olunur. Fabrikada ve müesseselerde günlük işler için gün içinde ve haftalık işler için hafta içinde çalışılmayan saatlere karşı ücret verilmez”⁴⁴.

Görülmektedir ki çalışma hayatında, tatil ve bayram kavramının tam olarak yerleşmemesi, bu günlerin çalışanların aylığından veya haftalığından kesilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır⁴⁵.

Ülkedeki çalışma hayatı bakımından dikkate alınacak bir başka kanun maddesi ise 1 Mayıs günün “bahar bayramı” adıyla tatil günü olmasıdır. Dünyada işçi bayramı olarak bilinen mayısın ilk günü, Türkiye’de 1935 yılında “işçi bayramı” adı ile olmasa da “bahar bayramı” adıyla tatil günü olarak belirlenmiştir. Giresun Milletvekili Tarık Us kanunun oylaması sırasında mayısın birinci gününe bahar bayramı isminin verilmesine karşı çıkmasına rağmen bir sonuca varamamıştır. İsmi ne olursa olsun 1 Mayıs gününün bayram ve tatil günü olması ülke çalışma hayatı için bir başlangıcı temsil etmektedir.

Kanun aynı zamanda sosyal hayatın şekillenmesinde de önemli katkılar sağlamıştır. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından yaşanan ilk hafta sonu ülkenin şehir yaşantısına hemen yansımıştır. 3 Haziran 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*Ulusun Yaşayışında Birlik Yapan Gün*” başlığı altında, haber şu şekilde devam etmiştir⁴⁶:

“Dün Müslüman ve Hıristiyan Bütün Millet Bir Arada Hafta Tatili Yaptı. Dün, yeni hafta tatilinin ilk günü olduğundan şehrimizde, cuma ve pazar günlerinden bambaşka bir fedakârlık ve canlılık göze çarpmaktaydı.

Evvelden cuma günleri resmi daireler tatil olmakla beraber tatilden hemen hemen yalnız Müslümanlar istifade ediyorlar, Hıristiyanların bir kısmı çalışıyor, bir kısmı da evlerine kapalı kalarak alelade yaşayışlarının haricine çıkmıyorlardır.

Pazar günleri de yalnız Hıristiyanlar tatil yapıyordu.

Dün İstanbul’da ilk defa olarak cins ve mezhep farkı gözetmeden bütün halk resmi tatil günü yapmıştır.

Tatil gününde kapanmaları tasrih edilen bütün müesseseler ve dükkanlar kapalı idi. Yalnız fırınlar, şerbetçiler, berberler, lokantalar, gazinolar açık bulunuyordu.

Sokaklar fevkalade kalabalıktı. Cuma da dâhil olmak üzere iki buçuk gün tatilinden istifade eden halkın ekserisi fazla Sıcaklar yüzünden kırlara, serin yerlere gitmiştir.

Dün belediye zabıta memurları tatil kanununun iyi tatbik edilmediğini kontrol etmişlerdir.”

Gazete haberinden de anlaşılacağı gibi Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunu halk tarafından hemen kabul görmüştür. Ülkede bir iş yerine

44 A.g.e., s.277.

45 A.g.e., s.277.

46 Cumhuriyet, 3.6.1935.

bağımlı çalışanlar, kanun sayesinde tam anlamıyla fiziksel ve zihinsel dinlenme olanağı bulmuşlardır. Fabrikalarda ve imalathanelerde çalışanların yoğun iş ortamından etkilenmeleri tatil kavramı ile en alt düzeye indirilmeye çalışılmıştır.

Kanun İzmir Anadolu gazetesinde “Yeni Hafta Tatilinde İlk Gün” başlığı altında verilmiştir. Pazar günü tatilin sosyal hayata etkisi ise⁴⁷;

“Yeni yasaya göre dün hafta tatili idi. Hafta Tatili yasasına göre kapanması gereken bütün dükkanlar, mağaza ve depolar kapanmıştır. Halkın çoğu dün İnciraltı’na gitmiş, geç vakide kadar oradaki gazinolarda eğlenilmiştir. Birçok gençte deniz banyolarında banyo almışlardır.”

Tatilin cumartesi öğleden sonra başlaması gazetede şu sözlerle verilmiştir⁴⁸;

“Kanun Dün Tedbiki Başlandı- Cumartesi Öğleden Sonra Kapanan Dükkanlarda Tereddüd Oldu.

Hafta tatili ve ulusal bayramlar hakkındaki yeni yasanın dün resmi gazetede neşredilmiş olduğu İçişleri Bakanlığında İlbaylığa bildirilmiştir. Yasa dünden itibaren tatbikiye başlanmıştır. Yasaya göre içecek, yiyecek ve giyecek eşya satan mağaza ve dükkanlardan başkası dün saat onüçte kapanmıştır. Şarbaylık zabıta memurları dün şarın her yerine doluşarak kapanması gereken dükkan ve mağaza sahiplerine bildiriklerde (Tebliğlerde) bulunmuşlardır. Hafta tatili bundan sonra Pazar günleridir. Bugün her taraf kapalı bulunulacaktır. Okullara da dün bildirikte bulunmuş ve öğleden sonra okullarda kapatılmıştır.

Dün bir takım kimseler İlbaylığı ve diğer ilgili makamlara başvurarak cumartesi günleri öğleden sonra dükkanlarını, mağazalarını kapatmaya mecbur olanların kimler olduklarını sormuşlardır. Ne cevap verildiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur ki, bu yurttaşlar bize de başvurarak malumat istemişlerdir. Bunlar arasında terziler, kunduracılar, perakende satış yapan manifaturacılar, tuhafiyeciler ve saire vardır.

Kanunda “Giyecek, İçecek ve içki satanlar cumartesi günleri akşama kadar açık bulunurlar” diye yazılıdır. Fakat buna rağmen birçok kimseler tereddüde düşmektedir. Kanunu tasrih ettiği “Giyecek, yiyecek ve içecek esasları” kaydının şümül derecesinin bilinmesinin ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır ve bunun için de her halde biz talimatname yapmamız yapılmak lazımdır. Hükümetin bu noktayı gözönüne alacağı tebliğdir.”

Cumhuriyet ve Anadolu gazetelerinde çıkan haberlerin bir benzeride Yeni Asır gazetesinde geniş şekilde yer almıştır⁴⁹;

“Hafta tatili ve ulusal bayramlar hakkındaki yeni yasanın tüm resmi gazetede neşredilmiş olduğu İçişleri Bakanlığında İlbaylığa tatbikiye başlanmıştır.

Yasaya göre yiyecek, içecek ve giyecek eşya satan mağaza ve dükkanlardan başkası dün saat on üçte kapanmıştır. Şarbaylık zabıta memurları dün şarın her yerine dolaşarak kapanması gereken dükkan ve mağaza sahiplerine bildiriklerde (tebliğlerde) bulunmuşlardır. Hafta tatili bundan sonra Pazar günleridir. Hafta tatili bundan sonra pazar günleridir.

47 İzmir Anadolu, 3 Haziran 1935.

48 İzmir Anadolu, 2 Haziran 1935.

49 Yeni Asır, 2 Haziran 1935.

Bugün her taraf kapalı bulunacaktır. Okullara da dün bildiride bulunmuştur ve öğleden sonra okullar da kapanmıştır."

Türkiye'de sosyal yapının gelişmesinde Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'un büyük etkisi bulunmaktadır. Şeker ve Kurban bayramının 3 ve 4 gün tatil yapılması özellikle şehirlerde toplumun kaynaşmasında büyük fayda sağlamıştır. İktisadi bakımdan da özellikle esnafa da büyük fayda sağlayan bu iki dini tatil günü, Türkiye'de tatil geleneğinin oluşmasında büyük katkı sağlamıştır. Bu kanun, günümüzde uzun tatil günlerine yol açan ve çalışanlar tarafından benimsenen en önemli kanunların başında yer almaktadır. Yıllık izinin anlayışının gelişmediği bir dönemde, 7 günlük tatil gününün, çalışanlara olumlu yönde etki edeceği de açıktır.

Kanunun milli birliğin gelişmesine de önemli katkıları olmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli sayılan günler tatil sayılarak toplumun tamamı tarafından kutlanmasına da olanak sağlanmıştır. 29 Ekim Cumhuriyet'in ilanı, 30 Ağustos Büyük Zafer, 23 Nisan Ulusal Egemenlik bayramı olarak kutlanılmasına kanunla karar verilmiştir.

Kanunla birlikte ülke çalışanına verilen tatil günlerini ve sürelerini belirtirsek, düzenlemenin çalışanların fiziki ve ruhsal açıdan dinlenmesine olanak sağladığını da gözlemleyebiliriz;

- Hafta Tatili : Pazar günü tatil, Cumartesi 13 den itibaren en az 35 saat
- Cumhuriyet Bayramı : 28 Ekim öğleden sonra başlayıp 29 Ekim tatil
- Zafer Bayramı : 29 Ağustos öğleden sonra başlayıp 30 Ağustos tatil
- Ulusal Egemenlik Bayramı : 22 Nisan öğleden sonra başlayıp 23 Nisan tatil
- Bahar Bayramı : Mayısın birinci günü
- Şeker Bayramı : Üç gün
- Kurban Bayramı : Dört gün
- Yılbaşı : 31 Aralık öğleden sonra başlayıp 1 Ocak tatil

Kanunda tatil günleri açıkça yazılsa da bazı iş kollarına (fırıncılar, şerbetçiler, berberler, lokantalar, gazinolar v.b) esneklik sağlanmıştır. Tatillerden kimsenin zarar görmemesine özellikle dikkat edilmiş, iktisadi devamlılık sağlanmıştır.

Sonuç

Türkiye'nin sosyal yapısının değişmesinde iktisadi alanda yapılan devrimlerin büyük etkisi bulunmaktadır. 30'lu yılların başından itibaren uygulanan iktisadi politikalar, ülkenin sosyal yapısındaki değişimin temelini oluşturmuştur. Türkiye'nin iktisadi politikası "devletçilik" adı verilen yeni bir iktisadi düşünce olarak ortaya çıkmıştır. Kararlı bir şekilde uygulanan devletçilik uygulamaları sayesinde sosyal hayatın bir parçası olan çalışanlar, iktisadi yapının önemli parçası haline almıştır. Türkiye, devletçilik uygulamaları sayesinde çok geç kaldığı sanayileşme sürecine girmiş ve iktisadi yapısı güçlenmiştir. Sanayileşme sadece iktisadi yapıyı değiştirmemiş aynı zamanda çalışma hayatı da şekillendirmiştir. Devletin sanayileşmeye verdiği büyük destek sayesinde Anadolu'nun değişik bölgelerinde çalışma hayatı gelişmiş, bağımlı çalışanların sayısı artmıştır. Cumhuriyet Devrimleri ve sanayileşme ile değişen yapıda çalışanların sorunları, daha geniş yapıda devlet tarafından ele alınmıştır. 30'lu yıllarda devletin çalışana bakışında büyük değişim gözlenmiş ve çalışma hayatına yönelik sosyal politikalar gerçek anlamda başlamıştır.

Devletin en büyük iş veren halini alması ülkede çoğu anlayışın değişmesine de neden olmuştur. İşverenin inisiyatifine bırakılan bir anlayış yerine çalışma hayatına yönelik, sosyal politika anlayışı oluşmaya başlamıştır. Sosyal politikaların gelişmesi, çalışanların yaşam standartlarında büyük değişime uğramasına neden olmuştur. Çalışan bireyler köle değildi, ailesi ile ülkenin saygın vatandaşıydı.

Bu anlayış doğrultusunda hafta tatili kavramı, sosyal politikaların olduğu devletçilik dönemde oluşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısında sadece bir kaç düzenlemede hafta tatili kavramı bulunurken, Türkiye'nin ilk yıllarından itibaren hafta tatili çalışma hayatına yönelik sosyal politikaların içinde yer almaktadır. İzmir İktisat Kongresi'nde işçi grubunun istekleri arasında yer alan hafta tatili bir yıl sonra ülkedeki tüm çalışanlar hafta tatili hakkına kavuşmuştur. 1924 tarihli hafta tatili bu anlayışa en güzel göstergesi olmuştur.

Devletin çalışma hayatına yönelik sosyal politikaları içinde yer alan tatil günleri, bu dönemde 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunu ile gerçek anlamda ulusal bir düzeye girmiştir. Kanun sadece çalışma hayatını etkilememiş, aynı zamanda ülkedeki milli birliğin oluşması için de önemli bir rol üstlenmiştir. Milli bayramların yanı sıra dini bayramlar günümüze kadar gelen bir geleneğin oluşmasına yardımcı olmuştur.

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu, Osmanlı Devleti döneminde, işverene bağlı tatil anlayışının ortadan kalması ve çalışanların sosyal hayatın saygın bir bireyi olmasını sağlamıştır. Kanun, Türkiye'de çalışma tatil anlayışını 1930'lu yılların ortasından günümüze kadar geçen sürede doğrudan etkilemiştir. Günümüz çalışma hayatının bir parçası olan tatil günleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarının sosyal politika anlayışının bir ürünüdür⁵⁰.

50 Günümüzde 2429 Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu olarak bilinmekte ve 1935 yılındaki kanun özü aynen korunmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Yer No: 728.495..5. Fon Kodu: 490..1.0.0 Dosya: 4.BÜRO Sayı : - Tarih: 30.12.1947.

II. Resmi Yayınlar

TBMM Kavanin Mecmuası, Devre:2, İcdima: 1, C.2, TBMM Matbaası, Ankara, 1942.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.3, Devre:5, İçtima F., TBMM Matbaası, Ankara, 1935..

TBMM Zabıt Ceridesi, C.12, Ankara, 1936.

III. Kişisel Görüşmeler

Mehmet Ablas; 1923 doğumlu 1938-1941 yılları arası Nazilli Basma

Fabrikasında çırak olarak görevli, 1947-1976 İzmir Sark Sanayi Fabrikasında işçi daha sonra usta olarak görevli; 25 Temmuz 2009 kendisiyle yapılan röportaj.

IV. Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ocak 1931.

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1935.

İzmir Anadolu Gazetesi, 31 Mayıs 1935.

İzmir Anadolu Gazetesi, 2 Haziran 1935

İzmir Anadolu Gazetesi, 3 Haziran 1935.

Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1935.

Ulus Gazetesi, 3 Haziran 1935.

Yeni Asır Gazetesi, 28 Mayıs 1935.

Yeni Asır Gazetesi, 29 Mayıs 1935.

Yeni Asır Gazetesi, 31 Mayıs 1935.

Yeni Asır Gazetesi, 2 Haziran 1935.

V. Araştırma- İnceleme Eserler

- AHMAD, Faroz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950*, (Der.: D. Quateert, E.J.Zürcher), (Çev.: Cahide Ekiz), İletişim yay., İstanbul, 1998.
- AKBAY, Muvaffak, *İktisat İlminde Kanunlar ve Müdahalecilik*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.1 S.3, 1944.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaslaşma*, Bilgi yay., Ankara, 1973.
- ERKAN, Hüsnü, *Ekonomi Sosyolojisi*, y.y. İzmir, 1991.
- GÜLMEZ, Mesut, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü yay. Ankara, 1983.
- GÜZEL, Şehmus, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İşçi Hareketleri ve Grevler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3, İstanbul, 1985.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Ekonomik Tarihi*, Eren yay., C.2, İstanbul, 2004.
- KEYDER, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim yay., İstanbul, 2007.
- NAZİF, Kuyucu, *İktisadi Olaylar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1982
- MAKAL, Ahmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri:1850-1920*, İmge yay., Ankara, 1997.
- _____, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946*, İmge yay., Ankara, 1999.
- MARDİN, Serif, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e iktisadi Düşüncenin Gelişmesi (1838-1918)", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim yay., İstanbul, 1985.
- Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, C.5, (Haz.: Tevfik Güran), Devlet İstatistik Enstitüsü yay., Ankara, 1997.
- ÖKÇÜN, A. Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. Yayınları, Ankara, 1981.
- ÖZDEMİR, Erdem, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.54 S.3, 2005.
- ŞAMDA, Hüseyin Avni, *Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri*, Evren yay., İstanbul, 1962.
- TALAS, Cahit, *İçtimai İktisat Dersleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955.
- TALAS, Cahit, *Türkiye'nin Açıklamaları Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi yay., Ankara, 1991.
- TEZCAN, Mahmut, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.9, S.1, 1976.
- TENGİRSEK, Yusuf Kemal *Tanzimat I "Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaset"*, Marif Matbaası yay., İstanbul, 1940.
- TOPÇUOĞLU, Hamide Etibank ve Sosyal Politikası, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13 S.1, 1956.